

הרב משה גרינהוט *

ירושלים

תרומת הדשן – יסוד המזבח

פרשת צו נפתחת בשתי הלכות הנוגעות למזבח, תרומת הדשן ואש התמיד.

צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העֹלָה הוא העֹלָה על מוקדה על המזבֵּחַ כֹּל הַלֵּילָה עד הבקר ואש המזבֵּחַ תוקד בו:
 וְלֶבֶשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנָסֵי בַד וְלֶבֶשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדָּשֵׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ:
 וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלֶבֶשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשֵׁן אֶל מַחוּץ לַמִּחֲנֶה אֶל מְקוֹם טְהוֹר:
 וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּוקֵד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבָעַר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֲצִים בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר וְעָרַף עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים:
 אֵשׁ תָּמִיד תִּוקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה:
 (ויקרא ו, ב-ו)

תורת העולה

הכתוב פותח את דבריו בכותרת המקשרת את שתי הלכות המזבח הללו לקרבן העולה. כביכול האש והדשן הם חלק מתורת העולה ודיני הקרבתה. נקודה זו דורשת בירור, שהרי ההלכה של הוצאת הדשן נוהגת בכל דשן שהוא, כולל שלמים וחסאות. כמו כן חובת אש התמיד איננה נוגעת לקרבן זה או אחר, ומדוע יוחסה למצוות העולה.

יתכן לפרש שהתורה ייחסה דינים אלו לעולה מפני שהיא הקרבן היחיד שבהכרח קרב למזבח בכל יום, לעומת שאר הקרבנות שתלויים בנדבת לב או בחטא. אך אין בכך יישוב של ממש, שהרי הגם שהעולה היא הקרבן העיקרי והקבוע, אין סיבה לכאורה לייחס את שתי מצוות המזבח הללו לקרבנות בכלל. הן שייכות למזבח עצמו ולצורת ההתנהגות המתאימה לו ולא לקרבנות המוקרבים עליו¹.

פינוי או עבודה

בפסוק ג נאמר: "וְהָרִים אֶת הַדָּשֵׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ". 'שימה' זו התפרשה לחכמים כמצוה של תרומת הדשן ולא כאמצעי בלבד לפינוי הדשן מן המזבח. אמנם פשט הפרשה עוסק בדרך פינוי הדשן כשהדבר נצרך להמשך העבודה הקבועה

* זוא"ל: moshegreenhut@gmail.com

¹ ראה להלן על דיני הדשן במקרה שקרב קרבן פסול על גבי המזבח, במקרה שלא מתאים לומר בו 'עלו לא ירדו'.

במזבח. כך פירש את הפרשה ר"י בכור שור:

פשיטה דקרא, בשרוצין לפנות המזבח מן הדשן שעליו, היה לובש בגדי כהונה ועולה על המזבח, שאין לעלות על המזבח בבגדי חול, ומוריד הדשן עד אצל המזבח, ולאחר שהורידו משם, לובש בגדי חול ומוציא חוץ למחנה, וזהו: "ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן", שאין להוציא בבגדי קודש, כדאמרי רבותינו ביומא, בפרק בא לו, היוצא בבגדי כהונה במדינה אסור.²

אולם חז"ל כינו את שימת הדשן אצל המזבח 'תרומת הדשן' והבינו שאין מזיזים את הדשן שהכהן שם אצל המזבח ממקומו, אלא משאירים אותו אצל המזבח. הבעיה המתבקשת, שסמוך למזבח לא תהיה 'תרומת הדשן' אלא 'הר הדשן', נפתרה בדברי הגמרא³ על כמה דשנים שנבלעו במקומם.

אלא שתוכן הדברים טעון ביאור. ראשית, מהי עבודה זו שבתרומת הדשן? מה הדבר שמתקבל בתרומת הדשן בכך שהדשן מונח בצד המזבח? מה רצוי בדשן עד כדי שייבלע במקומו?⁴ ושנית, מדוע הוזקקו חז"ל להוציא המקרא מפשוטו ולחדש שיש כאן עבודה עצמית, ולא רק פינוי טבעי ומתבקש של המזבח?

ייתכנו כמה סיבות שיביאו את חז"ל לפרש את תרומת הדשן כעבודה:

- לא מתאים שהתורה תפרט את סדר הפינוי הטכני של הדשן.
- לפי הפשט, ההנחה 'אצל המזבח' אינה במטרה שהדשן ישאר שם, אלא רק להודיע שמכאן ואילך אין צורך בבגדי כהונה. אפשר, שהדגש שבפסוק על ההנחה הביא את חז"ל להבין שזו מצוה בפני עצמה.
- בהקרבת עולת העוף נאמר "והסיר את מרצתו בנצתה והשליך אתה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן"⁵. מכאן שמקום הנחת הדשת ליד המזבח הוא 'מקום הדשן', ולא רק תחנה להחלפת הבגדים לפני הוצאה אל מחוץ למחנה. הגדרה זו תומכת בכך שמקום הדשן הוא מטרה ולא אמצעי.

אולם עדיין עלינו להבין מהו הקרבן הזה, מהו תוכן העבודה.

² ריב"ש סיים: וכמדומה, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שכך עושין כשמוציאין דשן התפוח לחוץ. דבריו אלו שנויים במחלוקת ביומא כג: אם הוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה, כפי שכתב רמב"ן.

³ יומא כא, א.

⁴ רש"י הירש פירש: תרומת הדשן לא באה להכין את המזבח לצורך עבודת היום המתחדש; כי היום החדש יוכן על - ידי הוצאת הדשן (פסוק ד). אלא תרומת הדשן היא הסיום האחרון של עבודת היום שעבר. היא עצמה עבודה, והיא יכולה להיעשות רק על - ידי כהן כשר הלבוש בגדי כהונה. כדרך שנאמר במנחה: "והרים ממנו בקמצו" (פסוק ח) - כן נאמר גם כאן: "והרים את - הדשן". כי הכהן ירים במחתה שיעור מלוא קומצו מאפר שריפת קרבנות יום אתמול; ושמו אצל המזבח - בכיוון מזרח בצד הכבש - "ושמו בנחת, ושמו כולו, ושמו שלא יפזר" (עי' יומא כג ע"ב, כד ע"א; תמיד כח ע"ב; תמורה לד ע"א). כדרך שקומץ המנחה הוא אזכרה לכלל המנחה, כן גם הקומץ של תרומת הדשן: הוא מזכיר את ההקרבות שנעשו אתמול לכבוד ה' ותורתו. הדשן יושם במזרה; כי הוא בא להזכיר לאומה - בשלב המעבר לעבודת היום המתחדש: אין היום החדש מביא תפקידים חדשים; כי התפקיד המוטל עלינו היום הוא התפקיד שכבר הוטל עלינו אתמול. אחרון הנכדים בישראל עומד במקום שכבר עמד בו אביו הראשון; וכל יום מוסיף את תרומתו במילוי התפקיד האחד המוטל על כל דורות בית יעקב. כל יום יקבל את ייעודו מיד יום אתמול.

מסר זה נאה וחשוב. אולם לא ברור כיצד יכול להיות קרבן ע"י כך. מתאימים הדברים לשיטת רש"י שמהות הקרבנות היא הצבעה על עליונות הצדק וחשיבות המוסר. אולם אין הדברים נראים הולמים את התורה ואת חז"ל.

⁵ ויקרא א, טז.

אשר יענה באש

דומה שהנקודה שצויינה בראשית דברינו היא שהביאה את חכמים לפירושים. היינו, התיאור של התורה את פינוי הדשן והטיפול באש כחלק מ'תורת העולה' ולא כחלק מ'תורת המקדש'. המסגרת הזו מתבטאת הן בכותרת של הפרשה, והן בסדר הכללי שלה, שהיא פתיחה לדיני כל הקרבנות בשלב שאחרי התקבלותם. מכאן, שאין פרשה זו מלמדת הלכה בניקוי ופינוי המזבח מדשנו, אלא הלכה בקרבן עולה, בשלב שאחרי עלותו למזבח.

ביאור הדבר. אפשר להסתכל על חלק הקרבן הנלקח למזבח כמילוי חובה בלבד. האדם חייב לתת מס מסוים לה', והוא נותנו למזבח. בניסוח כזה עיקר הקרבן הוא הנתינה של האדם לאש המזבח. מנגד אפשר להסתכל על הקרבן כהתקרבות של האדם לה', וממילא עיקר הקרבן מתמצה בהופעת ה' לקבל אותו מעל המזבח, והנתינה היא רק השלב המקדים.

תחילת פרשת צו דנה ברכיבים שאינם חלק מחיות הקרבן. חלק האש וחלק הדשן. חלקים אלו מגיעים אחרי שהקרבן כבר כלה, וההתייחסות אליהם נגזרת מהשאלה שלעיל. אם הקרבן הוא פונקציה של לקיחה ומילוי חובה, הרי שהחלקים הבלתי שימושיים של הקרבן אין בהם קדושה, לפי שאין למזבח מה לעשות איתם מתחילה. מנגד אם הקרבן מבטא את התקרבות האדם לה', הרי ההמשך המתבקש שלו הוא ההופעה של ה' לקבל את הקרבן. הופעה זו, היא שנותנת קדושה באש הקרבן ודורשת את המשכתה. הלא האש הזו היא האש שבה ה' קיבל את הקרבן. כיצד יתכן שאש זו תכבה? יש לשמר את השראת השכינה שבאש אשר בה קיבל ה' את הקרבן, והיא שתמיד תבער על גבי המזבח.

נקודה זו נכונה גם באש הבאה מן ההדיוט. אולם היא מועצמת בכך שהשראת השכינה וקבלת הקרבנות ביום השמיני, הוא יום חנוכת המזבח לדברי חז"ל, נעשתה על ידי אש שירדה מן השמים, ככתוב, "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל הָעַם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם"⁶. מכאן שהאש שעל המזבח מבטאת את גילוי השכינה לא רק כמעשה כהני ה', אלא גם משום שהיא המשכה של אש השראת השכינה שירדה מן השמים.

גם ההתייחסות לדשן כחלק מהקרבן נובעת מהסתכלות זו על הקרבן. הדשן הוא למעשה חלק הקרבן שהמזבח איננו צריך עוד. אם ההתייחסות לקרבן היא כמס ועיקרו של הקרבן הוא ההבאה לאש, הרי שלחלק זה אין קדושה כלל. רק אם בהקטרת הקרבן הייתה התקרבות של האדם והופעה של ה', הרי שהתוצרים של הופעה זו יש בהם קדושה⁷.

נקודות אלו מתבטאות בייחוד בקרבן עולה, שניתן כולו למזבח ולא רק חלקו. ממילא קבלת הקרבן היא שלימה, וההתקבלות צריכה לכלול את כל חלקי הקרבן, כולל אלו שלא הצליחו להישרף. כמו כן, האש המכלה את העולה היא אש שלוקחת את כל הקרבן, ולא רק את חלקו, היא אש גדולה ומשמעותית יותר, וממילא מבטאת יותר את השראת השכינה שבקבלת הקרבנות.

⁶ ויקרא ט, כד.

⁷ כן מבואר ממחנות עדת קרח שנאמר בהם 'כי קדשו'. מפני שיצאה אש מאת ה' לשרפם.

יסוד המזבח

אחרי שנתבאר שענין הפרשה ללמד על הנעשה בעולה אחרי שהקרבן התקבל, מצד אשה ומצד דשנה, יתכן שיש בכך לפרש את ענין תרומת הדשן עצמה.

הדשן הוא חלק הבהמה שלא נשרף לגמרי או החלק שנשרף לאפר. בין כך ובין כך, מדובר בחלק הקרבן שהתקבל למזבח. ביסוד הדברים התקבלות הקרבן היא אירוע חד פעמי שאין בו שיור. מה שנקלט נקלט ונעלם בעשן. אפילו האפר שנותר מהקרבן אינו יכול להישאר על המזבח לעולם⁸ כהתקבלות קיימת ועומדת. אולם בתרומת הדשן הופכת התקבלות הקרבן להיות בסיס לעבודה הבאה.

הדשן ניתן 'אצל המזבח'. פשוטו שהוא שניתן בסמיכות ממש למזבח, והרי הדשן מצטרף בכך ליסוד המזבח. כביכול המזבח מונח ומבוסס עליו. בכך הופכת התקבלות הקרבנות הקודמים, והרצון שהתייחס אליהם, בסיס להתקרבות הבאה לקרבן. בסיס ל'היות המזבח רצוי לפני ה'. מזבח כזה הוא לא רק מבנה מתוקן. הוא מבנה שכבר מכיל בתוכו את הבסיס של הקשר שהמזבח ינסה ליצור בהמשך.

למעשה, רעיון זה עומד בבסיס שפיכת שיירי הדם ליסוד המזבח, אחרי מתן דמים סביב או על הקרנות. הדמים הניתנים פונים כלפי מעלה ובהם הדם עומד לפני ה', ואילו השפיכה ליסוד מגיעה אחרי שהדם כבר התקבל לפני ה' לרצון, והם נשפכים ליסוד המזבח כדי לשייר משהו מהתקבלות זו כבסיס לקיום המזבח. הרצון שבקבלת הקרבן הזה ייצרב במזבח כמקום שישראל קרבים בו לפני ה'⁹.

נמצא ש'תרומת הדשן' היא השלב השני של הקרבן. אחרי ההתקרבות שבמעשה הקרבן, ישנה התקרבות שבהימצאות הקרבן לפני ה' כקרבן שהתקבל. מצב זה בונה את המשך התקבלות הקרבן לפי שהיות הקרבן המתקבל לפני ה' ביסוד המזבח, מהווה יסוד להמשך העבודה במזבח זה. עיקרון זה מתממש גם בקשרים אנושיים, בהם הקשר הקיים בנוי על חוויות משומרות משלבים רבים קודמים, המאפשרות ומעודדות את העמקת והרחבת הקשר גם בהמשך¹⁰.

ולכן אמרו בגמרא¹¹ שאפר תרומת הדשן אסור גם אחר ההרמה, ואין בו היתר של 'נעשית מצוותו', מפני שדינו להישאר במקומו כחלק מיסוד המזבח.

⁸ בכמה מדרשים (תנחומא וירא כג שלח יד ילמדנו בראשית קח) נאמר שאפרו של יצחק צבור ע"ג המזבח. מכאן שהדרך לשימור התקבלות הקרבן היא צבירת האפר על המזבח, וגם באפרו המטפורי של יצחק מתקיימת שמירה זו.

⁹ הקרבנות שטעונים רק שפיכה/זריקה כנגד היסוד, הם הקרבנות שאין בהם הזכרה אלא הם חלק גבוה מצד עצמם, כבכור ומעשר, לכן נתינתם על המזבח היא רק במסגרת הקשר הכללי ואין בה התרצות והתקרבות מיוחדת.

וקרבן פסח מקום דמו בעיקרון הוא על בתי ישראל ולא על המזבח, ולכן כשניתן על המזבח [מדרשת 'את דמם תרוק'] אינו ניתן מפני שנתנית דמו פונה כלפי מעלה, אלא מפני שאין בתי ישראל מסוגלים לקבל את הדם, ולכן ניתן למקום של ה'.

¹⁰ וביומא כא, א, "דישון מזבח הפנימי והמנורה ומוראה ונוצה נבלעים במקומם", וכן ציטטו ר"י בכור שור ולקח טוב בפרשתנו על תרומת הדשן.

¹¹ פסחים כו, א; ובעוד מקומות.

יש בכך לבאר גם נקודה נוספת: כבר בפרשת עולת העוף (ויקרא א, טז) אומרת התורה 'אל מקום הַדָּשָׁן', למרות שעדיין לא צוותה על הנחת הדשן שם. אולם אפשר שכלולה בכך הנחה שמקום זה הוא 'מקום הדשן' מטבעו, גם בלי ציווי מסוים, שכן התקבלות הקורבנות מטבעה אמורה להימשך גם אחר כך כיסוד המזבח ולא להסתלק ממקומה הראשון. התורה הסתמכה על המושג העקרוני ולא על הציווי העתידי.

האפר במזבח הר עיבל

אפשר שיש במהלך זה כדי לבאר את האפר שנמצא במילוי המזבח בהר עיבל¹². במזבח זה נמצא אפר בשתי שכבות: שכבה דקה של אפר ביסוד המזבח על גבי האדמה, ושכבה עבה של אפר על גבי האבנים שבתחתית פנים המזבח. גם ללא שחזור סדר האירועים המדויק במזבח הר עיבל והבנת ההיגיון הפולחני שלהם לאשורו, נראה שיש כאן ביטוי לעיקרון שאפר הקרבנות שהתקבלו ראוי להיות יסודו של המזבח. ביטוי זה הולם יפה את פרשת הדשן כפי שהבינו חז"ל, כאשר 'אצל המזבח' ניתן האפר כבסיס לעבודה שמתמשכת במזבח זה.

מלבד האפר שביסוד המזבח, במזבח הר עיבל מוטמן אפר הקרבנות בתוך המזבח בכמות גדולה, אפר זה לפי האמור בפרשת הדשן מפונה החוצה. יתכן שפרשת הדשן כצורתה נאמרה באהל מועד כשאי אפשר להטמין את הדשן במקומו, וקדמוני הר עיבל דרשו 'מחוץ למחנה' - דווקא במקום שיש מחנה, שאז הדשן צריך להיות מחוצה לו. אבל במקום שאין מחנה אפשר להשאיר את הדשן במקומו, ואז כולו יצטרף לדשן הטמון אצל המזבח ולרצון העבודה הנמשכת על המזבח.

מכל מקום, העיקרון שהבינו חז"ל בפרשת תרומת הדשן, שהדשן איננו בעיה שדורשת פתרון, אלא דבר שראוי לעמוד לפני ה' כיסוד המזבח והעבודה שעליו, עולה יפה מהיחס לאפר במזבח בהר עיבל.

פסולי הקורבנות

בתחילת הפרשה דרשו חכמים מן הכתוב "זאת תורת הַעֲלָה הוא הַעֲלָה"¹³, לרבות פסולי קרבנות שאם עלו לא ירדו. ויש להבין שייכות דרשה זו לפרשתנו.

נראה שכל דיני הפרשה נובעים מהבנת חז"ל ש'תרומת הדשן' היא מצוה ולא פתרון לבעיית צבירת הדשן.

ראשית, מבחינה טכנית: מצוה זו צריכה להתקיים בדשן של קרבנות. אולם כיון שעשויים להיות שרידי קרבנות פסולים על המזבח, ובכל זאת מצוה היא לדשן את המזבח כתרומה, אף

¹² ראה אדם זרטל, 'עם נולד' תרשים בעמוד 70 ותיאור מעמוד 68 ואילך.
¹³ ויקרא ו, ב.

שאל ניתן להבחין בפסולים, על כרחנו שהקרבות המתקבלים למזבח קדושים ודשנם קדוש, גם אם אירע בהם פסול¹⁴.

ושנית, מבחינה מהותית: הרי למדנו בפרשה זו שהמזבח מקבל גם את החלק של הקרבן שאין למזבח מה לעשות איתו, מפני שההקרבה היא בעיקרה מעשה של התקרבות, וה' מקבל את האדם המקריב את הקרבן, ובכך מתקדש הקרבן עצמו. לפיכך, גם מה שמן הדין אינו ראוי למזבח, כאשר התקבל בפועל התקדש על ידי המזבח, כחלק הדשן שהקרבתו על המזבח קידשתו.

---

¹⁴ יש בכך גם שיקול לגבי עלו ירדו, שבפשוט יש חיוב להוריד את הקרבות הפסולים מהמזבח. דין זה יכול לנבוע מכבוד המזבח, ולמבואר יכול לנבוע גם מכך שבדשן זה אין לקיים מצות 'תרומת הדשן' ולפיכך יש להוריד קרבן כזה לפני שייתדשן.